

BABITS MIHÁLY:

B. F. HUSZÁRÖNKÉNTES:
ELESETT AZ ÉSZAKI HARCTÉREN,
1915. JÚNIUS

Mit ér ha szép? s mit ha szól?

B.F.

Medgöbbenéssel és fájdalommal olvastam az újságokban, hogy a fiatal B.F. az északi harctéren elesett. Ki volt ő? A rövid nekrológ csak az előkelő úri család sarját gyászolja benne, környezete bizonytalán a derék jó fiút; önknek hiába írnám ide a nevét is: most már örökre névtelen marad, tán nem is tudja senki más, amit én: hogy a költészetnek is köze volt hozzá. Még a háború előtt küldte el nekem verseit Cambridgeből, hol a híres King's College növendéke volt: magyar verseket egy szép angol *loose-leaf-book*-ban, szép rendezes diákos írással letisztázva: nem a hiúság hányavetisége, hanem az önmagával és a nagy művészettel szemben egyformán áhítatos fiatalság gondja látszott a füzetben. A versek nem voltak teljesen érettek: írójuk inas volta különböző hatások készséges átvételén s a technika némely kezdetlegességén is kilátszott: de lendületük meglepett, s őszinte örömmel olvastam fel akkor barátainak néhány strófájukat, melyeket finom ízlés, komoly tanulmány, a külsőséges hatások és éretlen újdonságok megvetése, az egyforma köntös alatt forró nagy lendület tetten rokonzenvesekké: csupa oly vonások, melyeket ifjú költőinknél nemigen találunk.

A háború kitört, és a fiú hazatért: ekkor alkalmam lett volna vele találkoznom: íme, most már nem lesz alkalmam soha. Előveszem a szép füzetet, és megdöbbenek a címétől: **Versek** - az van ráírva, gyerekesen - **1912-től 19-ig**. Nézem ezt a naív készülődést, ezeket a könnyelmű számokat: akkor, jól emlékszem, mosolyra derítettek: most mintha a gúnyos Sors nézne onnan reám. Mit ér egészség, tehetség, fiatalság, akarat: minden mit ér? Ó, ha tudtam volna! Mért nem küldtem néhány jobb szót a fiúnak, valami nagyobb dicséretet, mért nem okoztam neki valami nagy-nagy örömet, miért ítélgettem szárazon, hogy "még hatások alatt áll", hogy a "pátosza diákos", hogy "invenciótlan a technikája"? Hisz a pátosz, a konzervativizmus: éppen ezekben láttam én értékek csíráit. Most avval fogok szomorún mulatni, hogy elképzelem a legjobbat és legtöbbet: mi minden lehetett volna az ilyen csírákból, elképzelem őt a jövő nagy poétájának; hisz, ha nem ő, hány más hullhatott el így, ki nagy

leendett volna, de jelentéktelen ifjú próbáiban senki sem sejtette még e jövőendő nagyot: igen, hadd beszéljek róla, a jövőendő nagyról, és nem írom ide a nevét: hadd legyen ő jelképe, emblémája minden lehető és valószínű és nem ismert és fel nem ismert csíravesztésünknek.

Mert kötelesség is felrovogatni; úgy kell felrovogatni, mind, mind, egymás alá, a drága és pótolhatatlan veszteségeket, mint egy rettenetes, folyton gyülemelő átkot, átkot mindazok fejére, akik ezt a borzasztó vérontást, bármily kicsi részben, bármily tiszteletreméltó jelszavaktól elvakítva, akarni, merni, készíteni tudták. Ő ez a nemzedék, Európának ez a nemzedéke, csak átkozni tud már, és jegyez, jegyez egyre egy szörnyű számadást, egy végérhetetlen, iszonyatos számlát: bár azt sem tudja még, kinek fogja benyújtani?

Ó, lenne-e valaha vége a számlának, ha mindazt le tudnók írni, ha mindazt csak sejtlenők is, amit veszítettünk? Talán jobb is volt nem látnunk a fű közt, mennyi titkos bimbót tapostak el, mikből valaha tán gyönyörű virágok lettek volna a szép magyar kertben. Nem nagyobb veszteség-e a bimbó, mint a virág? A virágot legalább élveztuk már: legalább volt, és szép volt: legalább készen volt, s emléke kész bennünk mindörökre: kész kincs, s előbb vagy utóbb úgyis azzá, emlékké marad. Amíg megvolt, megvolt: ezt semmi halál el nem törölheti. De a bimbó, ha meghal, valóban elveszti életét: mert az még nem volt meg, s immár nem is lehet: a bimbó mindent elveszíthet, s a bimbóban mindent veszíthetünk. S emlékeztetőül a sokra-sokra, amiről nem is tudunk, ne feledjünk el olykor egy-egy ilyen bimbóvesztéséget is, ha véletlenül sejtelmünk fakad róla, a nagy számlába írni.

A modern háború nem természetes küzdelem, mely az erős túlélését, a faj kiválasztódását és javulását mozdítaná elő. Itt éppen az erős, itt a legkiválóbb elem pusztul el, s ezért jön a fajnak nagy elkorcsosulása minden háború után. Pedig de kár érted, szép kincses magyar faj! Ebben a háborúban a magyar úrifíú pusztul legborzasztóbb percentekben: mert ő a legderekbabb: nemes, bátor, egészséges és temperamentumos. S a nagy szellemi erőket nem ez az osztály adta-e országunknak? Ez az osztály, melyben a nemzet lelke él, az ép nemzeti lélek. S ez az osztály pusztul. A nyápic és gyáva megmarad, impotens és beteg szellemével.

Az a fiú, akit én gyászolok, s akinek csak írását ismertem, az arcát soha, abból a fajból való, melynek ifjai a Nyugat kultúráját hozták, és hozzák ma is útjaikból, vásárfiának, az ősi kúriákba: magyar fiú volt, és a King's College növendéke, és verseiben sajtóságon találkozott Shelley és Keats

Arannyal és Vörösmartyval. Micsoda televény átojtódás oly termékeny földben, mint egy magyar lélek! A nagy lendületű líra a modern időkben angol alkotás: talán, mert Anglia volt az egyetlen föld, ahol a görög költészet, Pindar szelleme, a műveltek lelkében eleven maradt. Ez örökség tette tán, hogy leg hamarább az angolok ajándékozhatták meg a modern világot a széles, mély és ragadó énekkel. E szélesség, e mélység, e nagyobb lendület hiányzott leginkább a mi új líránkból: semmi sem volt kívánatosabb, mint egy kis angol ojtódás.

De ugye az átojtás nem minden törzsbe lehet eredményes, s aki egy nagy idegen lendületet átvenni akar, a lelkében már egy nagy benső rugalmasságnak előre lenni kell. Ezért van talán, hogy a nagy és termékeny hatások átvételére ifjú ember a legalkalmasabb: mint a rugó is veszti idővel rugalmasságát. E benső lírai rugalmasság, képesség a lélek nagy lendületeire adatott meg a magyar fiúnak, aki Cambridgeben tanult. Úrifiú volt, nemzedékeken át kulturált család sarja, mély és finom érzések kész medreit öröklé. S a szép magyar nyelvet öröklé, a legüribb, legfejlettebb, legizlésesebb magyar nyelvet, mint valaki, akinek apái már teleszították magukat a Vörösmarty szavaival. Ez nem a mi ifjú lírikusaink egyéniséghajszoló, kissé vásári ízű, voltaképp modoros, divatosdi nyelve. Ellenkezőleg: éppen nemes konzervatívizmusa adja meg méltóságát és erejét a nagyobb lendülethez. Halljunk csak egy csöndes strófát belőle, például, ahol a tavaszt leírja:

Ki látta, bús zimankós télidőben,
alszél ha fúj egy kissé, hirtelen?
Hó meg sem olvad; mégis eltűnőben
mindjárt a tél: megrengve, messze lenn
a rét megdobban: halkan zeng a kőben,
a dermedt kőben enyhe sejtelem;
a felhős ég ragyog; a fagy erőtlen,
a nyüzsgő föld mozgása nesztelen.

Hajtsd szét a május vadvirágos ágát:
csodáld a száz színárnyalat közül,
egy hófehér szín teljes tisztaságát:
ott a Tavasz, ruháját fonva ül.

Szavakban, fordulatokban, mintha Aranyt hallanók; akkor, mikor a verseket kaptam, úgy ítéltém: íme, a kitűnő tanuló; a kész, öröklött nyelv: de hisz a legnagyobb költőknek, Goethének is, kész, öröklött nyelve jelenik meg előbb, az egyéni tartalom csak lassan ébred: mint az újszülött pólyái, ke-

lengyéje megvannak, mikor még meg sem született, mint a csecsemőnek is úgyszólván puszta teste születik előbb, s csak lassan fejlődik ki benne a lélek. Ezt a lassú kifejlést egy darabig (ó, csak egy darabig!) kísérni lehet az előttem heverő versekben: azok a strófák, amiket előbb idéztem, a legeslegrégibb versből valók. Lassan mosódnak észrevétlen hajlások, új lejtők a régi mederbe, az öröklött véralkat kész érzésmedrőbe; lassan kap új lendületeket az öröklött nyelv méltóságos régi folyama. Talán ha nem volna ily kész, öröklött, régi, méltóságos, ha nem volna ősi forrásból eredő sűrű víz, mély mederben: nem is lett volna alkalmas annak a nagy lendületnek befogadására, mely itt készülni látszott: a méltóságos nagy líra, az új magyar óda lendületének.

Ezt az új lendületet adhatta volna meg az angol hatás.

Ifjú költők rendszeresen tiltakozni szoktak az ellen, hogy ők valamely hatás alatt állanak: pedig a szellemi életnek éppoly kevésbé van autogenezise, mint a testnek; minden új irodalmi egyéniség egy nagy megtermékenyülés eredménye, s mennél erősebb és mennél távolibb a hatás, többnyire annál termékenyebb. Riedl Frigyes első kérdése minden új íróról: "Kinek a tanítványa?" - ami ellen persze az új írók, a rosszul megértett eredetiség modern babonáiban elfogódva kissé komikus sértettséggel kapálóznak; holott nincs természetesebb és tudományosabb kérdés, s a régi nagy írók éppoly kevésbé szégyellték volna magukat tanítványoknak vallani, mint a festők. Az irodalom egységes valami: a lendületek egymást indítják, és semmi sincs magában. A mi fiatal költők az angolok tanítványa: ez volt az a termékeny hatás, mely szülője lehetett volna a nagy lendületnek. Az idegen s kizárólagosan szellemi légkörben, a magas, filozóf lantosok könyvei között a naturalisztikus, gyalogolni szerető magyar múzsa is magasabb levegőkbe lendül, és az ősi, öröklött magyar mélabú, mely csodálatos oblomovizmussal mindig házi s hazai bajokon szokott keseregni, valahogy szétömlik a nagy mindenségen, mint eddig csak kevészer: Madáchnál, Eötvösnél, Vajdánál talán. Így születik meg a nagy filozófiai óda, e legnemesebben konzervatív hangon, és olyan tökéletes, széles lendületű strófákban, amilyeneket ma nagyon kevesen tudnak nálunk írni:

**Az ember vérig érzett szenvedelme
nagy áradattal zúgva vesz körül.
Vívóva küzd az elhanyaglott elme:
kétsége vállaimra nehezül.
A vonzódások kínját érzem.
A minden eszme szelleme enyém;**

enyém a vágy, enyém az értelem
az értelmetlen vágyak éjjelén.

Egy istent sejtek minden holdsugarban,
álmokkal álomom oly övezve száll,
és egyre jobban elmerül az árban:
a képzelés körében nincs határ!
Szerelmek! Vágyak! Börtönök! Világok!
Nyomorúság! Erők! Üres terek!
Jajok! Fájdalmak! Messze pusztaságok!
Hitek! Halandók! Népek! Istenek!

A szavak még mindig erősen a mesterekre vallanak: de a szárnyak mindjobban kibontakoznak, s mindig ragyogóbb lesz a lendület. S a szárnyaló énekek lassankint bizonyos fanyar hang vegyül: mint amely madár szárnya véletlen a tengerbe csapott, megnedvesült és most sós csöppek nehezítik. Ez a fanyar hang már teljesen egyéni, és a földhöz tapadt **magyarnak** a hangja: a szárnyalásban az ürességet is érzi, mint Ádám, mikor az Űrbe száll Luciferrel, s a magasban keserű nosztalgiával rántja meg a száját:

Ó jaj, hajóm de messze száll, de messze!
Űrjít az álom elbódít a dal:
utunk az Űr zavart terébe veszve
örök, s elérhetetlen létre vall.
Hangom zavarhatatlan csendbe hal,
ahonnan visszatérni nem lehet:
s a kóros álom lakja lelkeimet.

Mégis tudja, hogy e magas szárnyalásban van az ő ereje, s ha ennek elhagyja lendülete: "nem ég a kintől majd a homlokom, de lelkesült erőm se lesz soha". Így mindenik versében, még az igénytelenebb szerelmi versekben is, különös módon összeolvad a fanyar kiábrándultság a nagy, szinte mitológiai pártosszal:

Parázs homokban tikkad a patak:
igénytelen moszat se nő nyomában:
erőim egyenkint elfoszlanak,
költő kívánságom bujdos hazátlan.
Érett szerelmek királyserlegét
nyújtám feléd és nyújtottam hiába:
a nagy szerelmek vándoristenét
temetted el a föld szívó porába.

Kissé ködös még ez a pátosz: de a reggel friss köde ez, az ifjúságnak aranyos köde. A nap, az élet nagy napja, valóban csak most kezdett még emelkedni, maga sem tiszta józan világosság még, hanem mesebeli tűzhegy a láthatáron. A reggeli ködben még minden elmosódott, az egész táj inkább álomnak látszott, mint valami csodás délszigeti szűz lapály, "hol száz arany fa sugdos egy mesében". Ki hitte volna, hogy ez az egész fiatal sziget egyszerre el fog süllyedni, mielőtt a nap jóformán fölkelhetne? Egy fiatal ember halála mindig egy világ megsemmisülését jelenti. Nemcsak a kedves jó fiú veszett el, nemcsak akit kívülről ismertek, "az ottani úri társaság egy rokonszenves fiatal tagja", mint az újságok írták: hanem elveszett a világ is, amit belül hordott, a fényes reggeli mikrokozmosz. Egy világ.

Ki tudja - az ember a legsötétebb dolgokban is keres vigasztalást, ha csak lelki önvédelemből is -, neki tán jobb volt így? Ki tudja: tán mire fölkelte volna a nap, iszonyú fájdalommal szakadt volna föl az érzékeny lélek aranyköde, sértően józanított volna a tiszta fény: talán csak az álmok és ködök fájdalmas emlékei maradtak volna és értelmetlen vágyak? Ez a fiú a szomorú okosság előrelátásával félt már úgyszólván az "érzések halálától", amiről utolsó ódáját írta a háború előtt. Félt az élet hegyfokára jutni, ahonnan minden gyilkos tisztasággal látszik, élesen süt a nap, a pára visszafordul, fölszárad a könny és "kiszerved a szenvedély": elfoszlik -

**elfoszlik ott: az ember él tovább csak,
elmúlt érzések ránca homlokán;
a vágy él és értelme nincs a vágynak -**

Amitől az ifjú félt, nem teljesedett: a sziget nem lassan hervadt el, hanem egyszerre süllyedt a legnagyobb tenger alá, teljes reggeli pompájában, talán ismeretlen növények csíráival, virágzó szőlőtőkékkel, melyeknek borát sohasem fogjuk kóstolhatni.